

6. Filimonova N.A., Shilin D.Ye., Pechora O.L., Andreichenko A.P., Kasatkina E.P. Intellectual development of children with congenital hypothyroidism. *Problems of Endocrinology*. 2003;49(4):26-32. (In Russ.) <https://doi.org/10.14341/probl11674>

7. Bogus M.B. Intellectual Development of Primary School-Aged Bilingual Learners//*Mediterranean Journal of Social Sciences*. MCSER Publishing. Rome Italy. Vol 6 №5- pp. 548-555

8. Bjorklund D.F. "Children's evolved learning abilities and their implications for education," *Educational Psychology Review*, vol. 34, no. 4, pp. 2243-2273, 2022. <https://doi.org/10.1007/s10648-022-09688-z>

9. Binet A. and Simon T., "The development of intelligence in children," *Studies in Individual Differences: The Search for Intelligence*, pp. 81-111, 1961. <https://doi.org/10.1037/11491-008>

10. Feldman H.M., "How young children learn language and speech," *Pediatrics in Review*, vol. 40, no. 8, pp. 398-411, 2019. <https://doi.org/10.1542/pir.2017-0325>

МРНТИ 14.35.82

<https://doi.org/10.51889/2959-5762.2024.84.4.034>

Ж.Ж.Асанханова,¹ А.И.Булиекбаева,^{1*} Г.Онланбекқызы²

¹ Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

² ҚР Оқу-ағарту министрлігі, Балаларды ерте дамыту институты, Астана қ., Қазақстан

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ ЕРЕСЕК БАЛАЛАРДЫҢ КИБЕРМӘДЕНИЕТІН ДАМУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Аңдатпа

Мектеп жасына дейінгі ересек балалардың кибермәдениетін дамыту мәселесі соңғы онжылдықта жанданып, өзекті мәселелердің біріне айналууда. Қазіргі қоғам - ақпараттық технологияларды дамыту және әртараптандыру қоғамы.

Бұл мақалада авторлар отбасындағы қазіргі мектеп жасына дейінгі балалардың ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселесінің жай-күйіне талдау жасаған. Айта кету керек, ХХІ ғасыр балаларының цифрлық бұқаралық ақпарат құралдары мен коммуникацияларды пайдаланумен байланысты дағдыларын әлемдік ғылыми, қоғамдық және ата-аналар қауымдастықтары белсенді зерттеп, талқылауда. Мектеп жасына дейінгі балалар әртүрлі ақпараттық ағынның қақтығыстарына ұшырайды, олар пайдалы және қажеттіліктен ашық агрессивті, манипуляцияға дейін өзгереді. Себебі, мектеп жасына дейінгі бала ақпараттар легін пайдалы, пайдасыз деп іріктей алмайды. Сондықтан, мектеп жасына дейінгі балалардың кибермәдениетін дамытуда ересектердің, тәрбиешілер мен ата-аналардың атқаратын ролі орасан зор.

Мақалада сонымен қатар, мектеп жасына дейінгі ересек балалардың кибермәдениетін дамытудың педагогикалық аспектілері жан-жақты қарастырылған. Сонымен қатар мақалада авторлар кибермәдениетті дамытудың педагогикалық мәнін анықтауда бірнеше заманауи ғылыми-педагогикалық тәсілдерге сүйеніп, дамыту жолдарын «Киберкеңістік» бағдарламасы арқылы ұтымды дәлелдей алған.

Сондай ақ, мақалада ғылыми әдебиеттер талданып, мектеп жасына дейінгі ересек балаларда кибермәдениетті дамытудың әдістемелік мәселелері шешімін тапқан.

Түйін сөздер: мектеп жасына дейінгі бала, мектеп жасына дейінгі ересек бала, мектепке дейінгі оқыту, мектепке дейінгі тәрбие, мектепке дейінгі ұйым, педагог-тәрбиеші.

Асанханова Ж.Ж.,¹ Булшекбаева А.И.,^{1*} Онланбекқызы Г.²

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан

²Министерство просвещения РК, Институт раннего развития детей, г. Астана, Казахстан

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ КИБЕРКУЛЬТУРЫ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация

Проблема развития киберкультуры детей старшего дошкольного возраста за последнее десятилетие возрождается, становится одной из актуальных проблем. Современное общество - общество развития и диверсификации информационных технологий.

В данной статье авторами проведен анализ состояния проблемы обеспечения информационной безопасности современных дошкольников в семье. Стоит отметить, что навыки детей XXI века, связанные с использованием цифровых средств массовой информации и коммуникаций, активно изучаются и обсуждаются мировыми научными, общественными и родительскими сообществами. Дошкольники подвергаются воздействию различных информационных потоков, которые варьируются от полезных и необходимых до откровенно агрессивных, манипулятивных. Это связано с тем, что дошкольник не может выбрать поток информации как полезный, бесполезный. Поэтому роль, которую играют взрослые, воспитатели и родители в развитии киберкультуры дошкольников, огромна.

В статье также подробно рассматриваются педагогические аспекты развития киберкультуры детей старшего дошкольного возраста. Кроме того, в статье авторы опирались на несколько современных научно-педагогических подходов в определении педагогической сущности развития киберкультуры и смогли рационально обосновать пути развития с помощью программы «Киберпространство».

Также в статье проанализирована научная литература, решены методические проблемы развития киберкультуры у детей старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: дошкольник, старший дошкольный возраст, дошкольное обучение, дошкольное воспитание, дошкольная организация, педагог-воспитатель.

Asanhanova Zh.,¹ Bulshekbayeva A.,^{1*} Onlanbekkyzy G.²

¹Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

²Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan, Institute of Early Childhood Development, Astana, Kazakhstan.

PEDAGOGICAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF CYBERCULTURE OF OLDER PRESCHOOL CHILDREN

Abstract

The problem of the development of the cyberculture of older preschool children has been revived over the past decade and is becoming one of the urgent problems. Modern society is a society for the development and diversification of information technologies.

In this article, the authors analyzed the state of the problem of ensuring information security of modern preschoolers in the family. It is worth noting that the skills of children of the XXI century related to the use of digital media and communications are actively studied and discussed by the world's scientific, public and parent communities. Preschool children are exposed to various information flows, which range from useful and necessary to overtly aggressive, manipulative. This is due to the fact that a preschooler cannot choose the flow of information as useful, useless. Therefore, the role played by adults, educators and parents in the development of the cyberculture of preschoolers is enormous.

The article also discusses in detail the pedagogical aspects of the development of cyberculture of older preschool children. In addition, in the article, the authors relied on several modern scientific and pedagogical approaches in determining the pedagogical essence of the development of cyberculture and were able to rationally justify the ways of development using the Cyberspace program.

The article also analyzes the scientific literature, solves the methodological problems of the development of cyberculture in older preschool children.

Keywords: preschooler, senior preschool age, preschool education, preschool education, preschool organization, teacher-educator.

Кіріспе. Елімізде ҚР Оқу-ағарту министрлігінің қолдауымен 2024 жылдың 6-ақпанынан бастап балаларды цифрлық ортада қорғауға бағытталған «КИБЕР ТҰМАР» ақпараттық-білім беру науқаны басталды. Бұл платформа арқылы балалардың ақпараттық қауіпсіздігі қамтамасыз етілетін болады. Бұған дейін ҚР Оқу-ағарту министрлігі Балалардың құқықтарын қорғау комитетінің «Kazakhstan Kids Online. Қазақстандағы балалардың цифрлық өмірі» тақырыбында балалардың ақпараттық қауіпсіздігі саласындағы өзекті мәселелерді шешу үшін «Ата-ана бақылауы» бағдарламасын пайдалануға арналған ауқымды науқан өткізілген болатын. Осылайша, біздің зерттеуімізде ақпараттық қауіпсіздік мәселесінің бірінші кезекте айтылуы өзекті мәселелердің бірі. Ғылыми әдебиеттерде ақпараттық қауіпсіздік, кибермәдениет мәселелері қатар айтылады. Мысалы, ақпараттық қауіпсіздік, кибермәдениет мәселесіне В.Н.Бородина [1], А.К.Полянина [2], М.И.Ожиганова [3] және басқалардың зерттеулері арналған. «Ақпараттық қауіпсіздік» анықтамасын зерттеушілердің әрқайсысы өз анықтамасын ұсынады, бірақ тұтастай алғанда, бұл тұжырымдаманы адам өміріне қауіп төндіретін әртүрлі деструктивті ақпараттан сананы қорғаудың бастан кешкен жағдайы деп сипаттауға болады, ақыл-ой жеке тұлғаның соматикалық денсаулығы, сондай-ақ оның әлеуметтік бейімделуіне зиян келтіруі мүмкін. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында мектеп жасына дейінгі балалардың кибергигиенасын қалыптастыру мәселесі көтерілген [4, 5 б.]. Психологиялық қауіпсіздікке төнетін қауіптердің негізгі, жалпы көзі баланың қоршаған әлемін жеткіліксіз көрсететін ақпарат болуы мүмкін екенін атап өткен жөн. «Қауіпсіздік» ұғымының семантикалық мазмұны адамның сыртқы және ішкі факторлардың теріс әсерінен қорғалатын жағдайлармен қамтамасыз етілетінін түсіну маңызды. Қауіпсіздік термині сонымен қатар жүйенің деструктивті әсерлерде өзінің тұтастығын сақтау қабілетін түсінуі керек. Бұл талап ақпараттық кеңістікте іске асырылуы тиіс. Ақпараттық кеңістік-бұл ақпараттық ағындар ақпараттық хабарламалар мен сигналдар түрінде айналатын кеңістік. Балалардың «қауіпсіздігі» ұғымы туралы айта отырып, «қауіп» ұғымына тоқталу керек. Сонымен қатар, қауіп, біздің ойымызша, баланың өмірін тұрақсыздандыратын, сондай-ақ оның жеке қасиеттері мен жеке басының дамуына қауіп төндіретін дисфункционалды факторлардың болуы мен әрекеті ретінде қарастырылуы тиіс. Қазіргі ақпараттық кеңістікте әртүрлі қауіптердің пайда болуын болжау – мектепке дейінгі оқыту мен тәрбиелеудің ата-аналары мен тәрбиешілерге қатысты күрделі міндет [5]. Қазіргі уақытта мектепке дейінгі білім беруде де, отбасында да балалардың ақпараттық қауіпсіздігінің көздері мен қауіптерінің бірыңғай негізделген және егжей-тегжейлі жіктелуі ұсынылмайды. Мектеп жасына дейінгі балалардың ақпараттық кеңістігінде ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселесінің теориялық аспектілерін зерттей отырып, біз келесі қауіптер тізімін анықтай алдық: балалармен әрі қарай әрекет ету үшін алдайтын алаяқтар; психологиялық бұзылысы бар адамдарға тап болуы; жеккөрушілікті қоздыруға бағытталған материалдар; коммерциялық сенім, жарнама; жеке ақпаратты пайдалану; қудалау, қорқыту; қаржылық алаяқтық өзіне зиян келтіру (суицид, анорексия және т. б.); жеке өмірге қол сұғу; заңсыз қызмет (жеке сипаттағы деректерді жүктеу) және т.б. Бұл тізім толық емес және оның одан әрі толықтыру қоғамның даму ерекшелігіне және ақпараттық технологияларды жетілдіруге байланысты болады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың ақпараттық қауіпсіздігі мен кибермәдениетінің дамуы мәселесін талдай отырып, отбасының да бала өмір сүріп жатқан ақпараттық, цифрлық ортаға ерекше назар аудару керек екенін де айта кеткіміз келеді. Отбасы баланың даму құрылымында, мінез-құлқы заңдылықтарын, нормалары мен құндылықтарын қалыптастыруда маңызды компонент болып табылады. Балалар цифрлық технологиялармен тұрақты, белсенді өзара әрекеттесуге дайын аудиторияның ең белсенді және ізденімпаз бөлігі. Мұны артықшылықтар ретінде атап өту маңызды (эрудиция деңгейін жоғарылату, қарым-қатынас

дағдылары және т.б.), сондай-ақ кемшіліктер (алдау мен манипуляцияны анықтауға мүмкіндік беретін өмірлік тәжірибенің болмауы; онлайн – қауіптер мен манипуляциялардың құрбаны болу қаупі-алаяқтық, балаларды порнографиялық сипаттағы мазмұнға тарту, оны одан әрі қылмыстық қолдану мақсатында жеке ақпарат алу және т.б.). Ата-аналардың ақпараттық құзыреттілігі ғаламтор кеңістігінде балалардың қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын қалыптастырудың маңызды факторы болып табылады. Ата-аналардың ақпараттық құзыреттілігі ұғымын талдауға жүгінейік. Біз жүргізген талдау ғылыми әдебиеттерде осы мәселені тұжырымдауда үлкен өзгеріштік бар екенін көрсетті. Бұл зерттеуде біз Х.Лао берген анықтамаға сүйенеміз. Автор ақпараттық құзыреттілікті үш компоненттің жиынтығы ретінде ұсынады: ақпаратты алу, бағалау, пайдалану [6]. Ата-аналардың ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыру ғаламтор желісін пайдалану үдерісінде балаларға қол сұғушылыққа қарсы іс-қимылдың тиімді шарасы болып табылады.

Бұл мақаланың мақсаты-мектеп жасына дейінгі балалардың кибермәдениетін дамытуда педагогикалық мүмкіндіктерді зерделеу, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану ерекшеліктерін зерттеу және ата-аналар мен тәрбиешілердің мектеп жасына дейінгі балалардың ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету.

Негізгі ережелер. ҚР Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы №249 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында «Қазіргі әлемдегі цифрлық технологиялардың ілгерілеуі өскелең ұрпақты тәрбиелеуге ерекше әсер етеді, бұл балалардың киберқауіпсіздігіне, кибергигиенасына және кибермәдениетіне» қатысты пайдалы әдеттерді қалыптастыруды талап етеді», - деп көрсетілген болатын [4]. Сол тұжырымға сәйкес зерттеудің негізгі ережелері мектеп жасына дейінгі балалардың ақпараттық қауіпсіздігін қалыптастыруды талдауға және кибермәдениетті дамытудың педагогикалық мәнін анықтауда бірнеше төмендегідей заманауи ғылыми-педагогикалық тәсілдерге сүйенеді:

1) Жүйелік: кибермәдениетті дамытудың тұтас педагогикалық үдерісінің құрылымдық - функционалдық байланыстарын анықтауды және мектеп жасына дейінгі ересек балаларды оқыту мен тәрбиелеу құндылықтары мен тұлғасын қалыптастыруды қамтамасыз етеді;

2) Мәдениеттанымдық: кибермәдениетті дамыту үшін оқыту мен тәрбиелеу мазмұны мен үдерісін жобалауда мәдениет феномендерін қолдану;

3) Аксиологиялық: мектеп жасына дейінгі ересек балаға қоғамның құндылық тәжірибесін беру үдерісі ретінде білім беруді түсінуді қамтамасыз ету, оның құндылық қатынастарын қалыптастыру;

4) Герменевтикалық: мектеп жасына дейінгі ересек балалардың қалыптасқан әрекеттерді білуі мен түсінуді қамтамасыз ету.

Michail Giannakos «‘Lots done, more to do’» атты еңбегінде балалардың цифрлық технологиялармен қауіпсіз өзара әрекеттесуін дамыту қажеттілігі атап өтіледі. Бұл мектеп жасына дейінгі ересек балалардың киберқауіпсіздік дағдыларын интерактивті құралдар арқылы қалыптастыруға негіз бола алады [7]. Болашақ зерттеулер балаларға арналған қауіпсіз цифрлық орта құруға бағытталуы тиіс.

Материалдар мен әдістер. Эксперименттің бақылау кезеңі бастапқы диагностикамен салыстырғанда қалыптастырушы эксперимент нәтижесінде мектеп жасына дейінгі ересек балаларда кибермәдениеттің қалыптасу динамикасын анықтау мақсатында жүргізілді.

Диагностика бақылау және эксперименттік топтардың тәрбиеленушілерімен жүргізілді. Бұл зерттеуде эксперименттің қалыптастырушы кезеңіндегі материалдар беріліп отыр. Қатысушылар құрамы өзгеріссіз қалды. Зерттеу нәтижесінде алынған мәліметтердің дәлдігін арттыру мақсатында диагностикалық құралдар өзгеріссіз қалды.

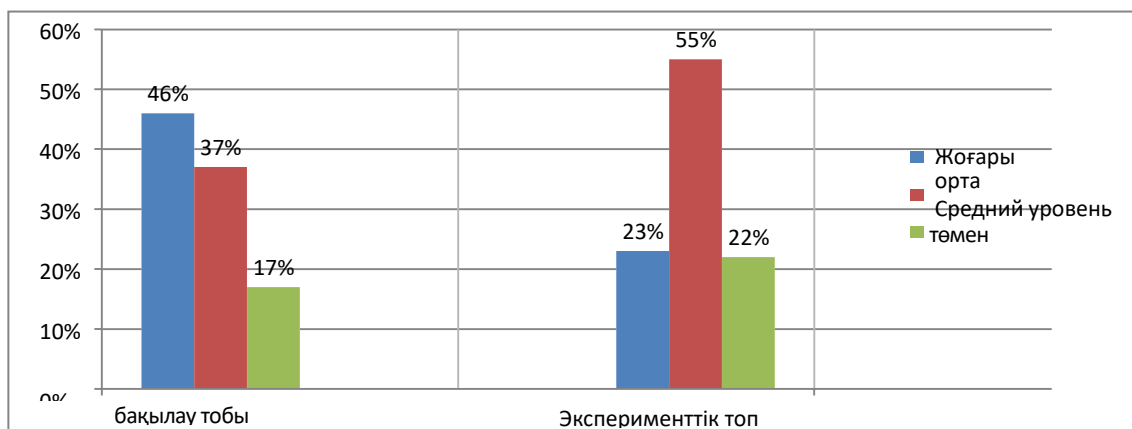
«Ченнің ғаламторға тәуелділік шкаласы» әдістемесі бойынша қайта диагностикалау кезінде эксперименттің анықталған кезеңімен салыстырғанда эксперименттік топтың оң

динамикасы анықталды. Ғаламторға тәуелділіктің жоғары деңгейі 6 тәрбиеленушіде анықталды (23%), бұл алдыңғы нәтижемен салыстырғанда прогресті көрсетеді: эксперименттің анықтаушы кезеңінде 9 тәрбиеленуші жоғары ғаламторға тәуелділікке ие болды (35%). Бақылау тобында нәтижелер әртүрлі: 13 тәрбиеленуші ғаламторға тәуелділіктің жоғары деңгейіне ие (46%), бұл эксперименттің белгіленген кезеңінен көп (10 тәрбиеленуші, 36%).

Эксперименттік топ тәрбиеленушілерінің орташа деңгейі эксперименттің белгіленген кезеңімен салыстырғанда да өзгерістерге ұшырады: 1 тәрбиеленушіге көп болды, қазір ғаламторға тәуелділіктің орташа деңгейінде 14 тәрбиеленуші (55%) бар. Бақылау тобында ғаламторға тәуелділіктің орташа деңгейі бар тәрбиеленушілердің деңгейі төмендеді: 14 тәрбиеленушіден (50%) 10-ға дейін (37%).

Эксперименттік топтың 6 тәрбиеленушісі (22%) ғаламторға тәуелділіктің төмен деңгейіне ие, бұл сонымен қатар прогресті көрсетеді: анықтаушы кезеңде ғаламторға тәуелділіктің төмен деңгейінде топтан 4 тәрбиеленуші болды (15%). Бақылау тобында нәтижелер сәл жақсарды: 4 тәрбиеленушіден (14%) 5-ке дейін (17%).

Бұл көрсеткіштер эксперименттік топтағы ғаламторға тәуелді балалардың саны азайғанын көрсетеді. Пайыздық нәтижелер 1 суретте көрсетілген.

Сурет 1 – Мектеп жасына дейінгі ересек балаларға бейімделген «Ченнің ғаламторға тәуелділік шкаласы» әдістемесі бойынша қайта диагностикалау нәтижелері

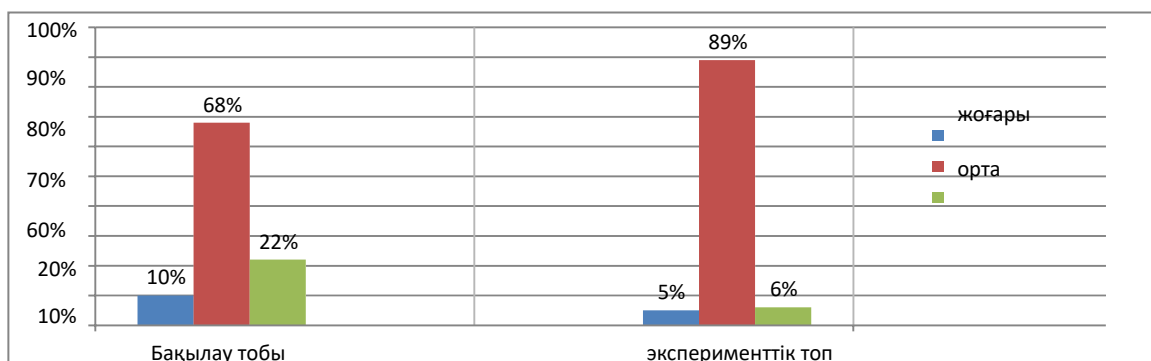
Әрі қарай А.В.Тончеваның «Киберкоммуникациялық тәуелділіктің бейімделген диагностикасы» әдістемесі бойынша мектеп жасына дейінгі ересек балалардың АКТ-ға қызығушылық дәрежесін анықтау бойынша қайта диагностикалау жүргізілді. Киберкоммуникациялық тәуелділіктің жоғары деңгейі эксперименттік топтың 1 тәрбиеленушісінде (5%) анықталды, бұл алдыңғы нәтижемен салыстырғанда прогресті көрсетеді: эксперименттің анықтаушы кезеңінде 3 тәрбиеленуші (11%) жоғары киберкоммуникациялық тәуелділікке ие болды. Бақылау тобында нәтижелер әртүрлі: 3 тәрбиеленуші киберкоммуникацияға тәуелділіктің жоғары деңгейіне ие (10%), бұл эксперименттің анықтаушы кезеңінен көп (1 тәрбиеленуші, 4%). Бұл балалардың әлеуметтік желілерді игере бастайтындығына, сол жерде бір-бірімен байланыса бастайтындығына байланысты (кейбір балалар әлеуметтік желілерде ата-аналарының сүйемелдеуімен цифрлық контенттер даярлап жүргендерін айтты).

Эксперименттік топ тәрбиеленушілерінің орташа деңгейі эксперименттің белгіленген кезеңімен салыстырғанда да өзгерістерге ұшырады: 1 тәрбиеленушіге көп болды, қазір киберкоммуникациялық тәуелділіктің орташа деңгейінде 23 тәрбиеленуші (89%) бар. Бақылау тобында киберкоммуникациялық тәуелділіктің орташа деңгейі бар тәрбиеленушілердің деңгейі төмендеді: 25 тәрбиеленушіден (89%) 19-ға дейін (68%).

Эксперименттік топтың 2 тәрбиеленушісі (6%) киберкоммуникациялық тәуелділіктің төмен деңгейіне ие, бұл сонымен қатар прогрессияны көрсетеді: киберкоммуникациялық тәуелділіктің төмен деңгейінде анықтау кезеңінде топтан 1 тәрбиеленуші (4%) болды. Бақылау тобында нәтижелер басқаша көрінеді: киберкоммуникацияға тәуелділігі төмен тәрбиеленушілер саны 2-ден (7%) 6-ға (22%) дейін өсті.

Бұл көрсеткіштер эксперименттік топтағы киберкоммуникацияға тәуелді балалардың саны азайғанын көрсетеді, бұл өткізілген іс-шаралардың тиімділігін және осы бағыттағы кибермәдениеттің қалыптасу деңгейінің жоғарылауын дәлелдейді.

А.В.Тончеваның «Киберкоммуникациялық тәуелділіктің бейімделген диагностикасы» әдістемесі бойынша мектеп жасына дейінгі ересек балалардың АКТ-ға қызығушылық дәрежесін анықтау бойынша қайта зерттеу нәтижелері пайыздық қатынаста 2-суретте көрсетілген.

Сурет 2 – А.В.Тончеваның «Киберкоммуникациялық тәуелділіктің бейімделген диагностикасы» әдістемесі бойынша мектеп жасына дейінгі ересек балалардың АКТ-ға қызығушылық дәрежесін анықтау бойынша қайта зерттеу нәтижелері

Содан кейін Я.В.Марушактың «Телефонға тәуелділікті анықтауға арналған Тест» әдісі бойынша қайта диагностикалау жүргізілді.

Телефонға тәуелділіктің жоғары деңгейі эксперименттік топтың 11 тәрбиеленушісінде (42%) анықталды, бұл алдыңғы нәтижемен салыстырғанда прогресті көрсетеді: эксперименттің анықтаушы кезеңінде 16 тәрбиеленуші (62%) жоғары телефонға тәуелділікке ие болды. Бақылау тобында нәтижелер әр түрлі: 16 тәрбиеленуші телефонға тәуелділіктің жоғары деңгейіне ие (56%), бұл эксперименттің белгіленген кезеңінен көп (12 тәрбиеленуші, 43%).

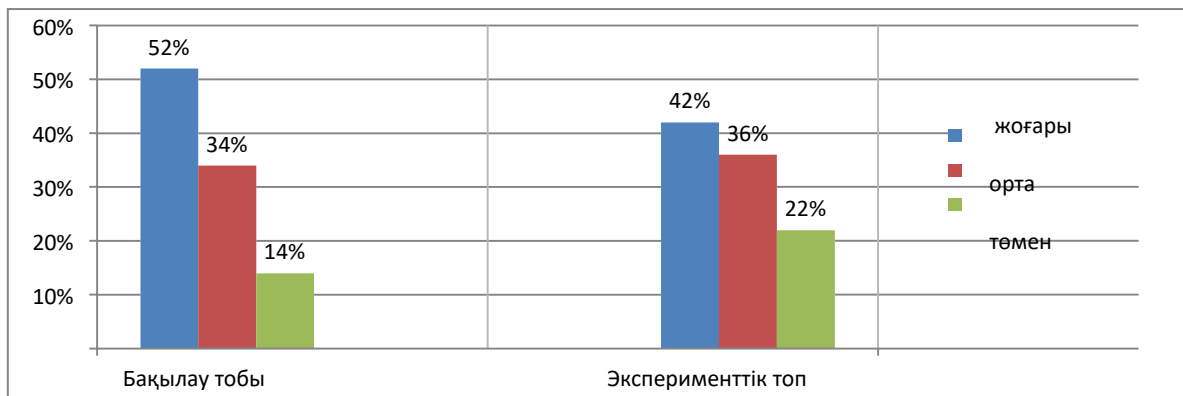
Эксперименттік топ тәрбиеленушілерінің орташа деңгейі де эксперименттің белгіленген кезеңімен салыстырғанда өзгерістерге ұшырады: 3 тәрбиеленушіге көбейді, қазір телефонға тәуелділіктің орташа деңгейінде 6 (23%) емес, 9 тәрбиеленуші (36%) бар. Бақылау тобында телефонға тәуелділіктің орташа деңгейі бар тәрбиеленушілердің деңгейі төмендеді: 10 тәрбиеленушіден (36%) 8-ге (30%) дейін.

Эксперименттік топтың 6 тәрбиеленушісі телефонға тәуелділіктің төмен деңгейіне ие (22%), бұл сонымен қатар прогрессияны көрсетеді: анықтаушы кезеңде телефонға тәуелділіктің төмен деңгейінде топтан 4 тәрбиеленуші болды (15%). Бақылау тобында нәтижелер басқаша көрінеді: телефонға тәуелділігі төмен тәрбиеленушілерден саны 12-ден (43%) 14-ке (52%) дейін өсті.

Бұл көрсеткіштер эксперименттік топтағы телефонға тәуелді балалардың саны азайғанын көрсетеді.

Я.В.Марушактың «Телефонға тәуелділікті анықтауға арналған Тест» әдістемесі бойынша мектеп жасына дейінгі ересек балалардың АКТ-ға қызығушылық дәрежесін анықтау бойынша қайта зерттеу нәтижелері пайызбен 3-суретте көрсетілген.

3-сурет- Я.В.Марущактың «Телефонға тәуелділікті анықтауға арналған Тест» әдістемесі бойынша мектеп жасына дейінгі ересек балалардың АКТ-ға қызығушылық дәрежесін анықтау бойынша қайта зерттеу нәтижелері

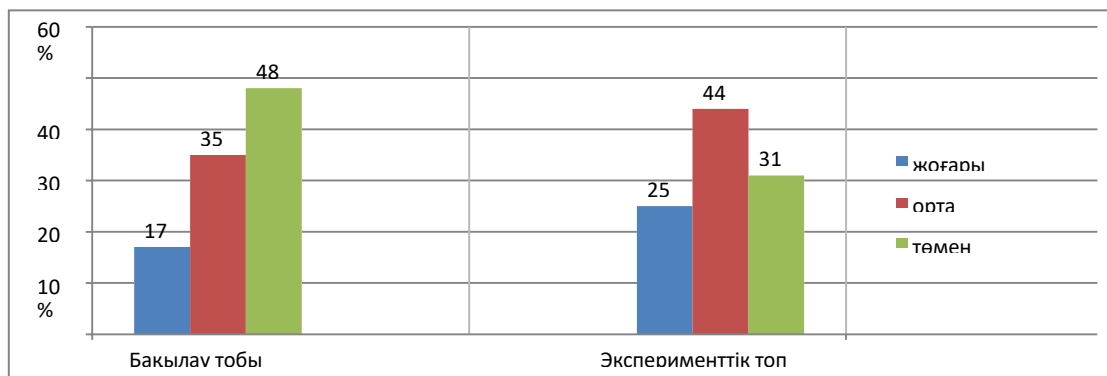
Салыстырмалы нәтижелерді есептеу кезінде орташа арифметикалық есептеу қолданылды. Әдістер тәуелділікті анықтауға бағытталғандықтан, тәуелділіктің жоғары деңгейі кибермәдениетті төмен қалыптасуын көрсетеді, ал тәуелділіктің төмен деңгейі кибермәдениеттің сәтті қалыптасуының көрсеткіші болып табылады.

Бақылау тобымен салыстырғанда эксперименттік топ сапалы нәтижелер көрсетті: 7 тәрбиеленуші (25%) кибермәдениеттің қалыптасуының жоғары деңгейіне ие. Бақылау тобында нәтижелер басқаша: 5 тәрбиеленушінің кибермәдениеттің қалыптасу деңгейі жоғары (17%). Бұл тәрбиеленушілерде кибермәдениет туралы қажетті түсініктері бар.

Эксперименттік топтың 11 тәрбиеленушісі (44%) кибермәдениеттің қалыптасуының орташа деңгейіне ие, бұл бақылау тобына қарағанда жоғары, онда нәтижелер әртүрлі: 10 тәрбиеленуші (35%), бұл шамалы, бірақ төмен. Бұл тәрбиеленушілерде ақпараттық қауіпсіздік туралы қажетті түсініктер бар, АКТ-ны ағарту және ойын-сауық ретінде қажеттіліктен жиі пайдаланады; уақытының көп бөлігін ғаламторда өткізеді.

Кибермәдениеттің қалыптасуының төмен деңгейінде эксперименттік топтың 8 тәрбиеленушісі (31%) бар, бұл бақылау тобына қарағанда жоғары: 13 тәрбиеленуші (48%). Төмен деңгей ондағы тәрбиеленушілердің ақпараттық қауіпсіздік туралы минималды түсініктері бар екенін көрсетеді; АКТ-ны тек ойын-сауық ретінде пайдаланады; барлық бос уақыттарын ғаламторда өткізеді.

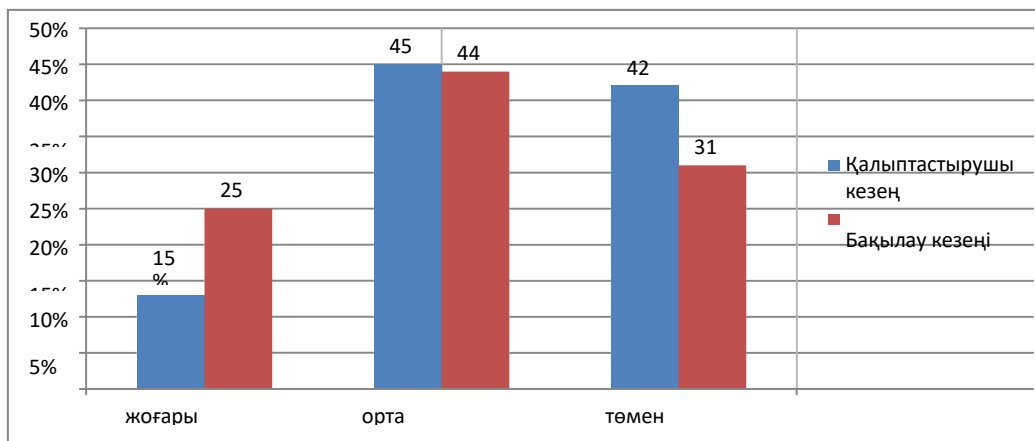
Эксперименттің бақылау кезеңінде мектеп жасына дейінгі ересек балаларда кибермәдениеттің қалыптасуының жалпы деңгейі бойынша эксперименттік және бақылау топтарының салыстырмалы нәтижелері 4-суретте келтірілген.

Сурет 4 - Эксперименттің бақылау кезеңінде мектеп жасына дейінгі ересек балаларда кибермәдениет қалыптасуының жалпы деңгейі бойынша эксперименттік және бақылау топтарының салыстырмалы нәтижелері

Әрі қарай эксперименттік топтың нәтижелері эксперименттің қалыптастырушы және бақылау кезеңдерінде салыстырылды және динамикалық өзгерістер анықталды.

Эксперименттік топтың динамикасы (эксперименттің қалыптастырушы және бақылау кезеңдерінде кибермәдениеттің қалыптасуының жалпы деңгейінің нәтижелерін салыстыру) 5-суретте көрсетілген.

Сурет 5 - Эксперименттік топтың динамикасы (эксперименттің анықтаушы және бақылау кезеңдерінде кибермәдениет қалыптасуының жалпы деңгейінің нәтижелерін салыстыру)

Кибермәдениеті жоғары деңгейде қалыптасқан тәрбиеленушілер саны 3-тен 7-ге дейін өсті. Бұл тәрбиеленушілер ақпараттық қауіпсіздік туралы түсініктерін кеңейтті; көбінесе АКТ-ны білім ретінде қолдана бастады, ойын-сауық және білім беру ресурстарын (қосымшалар, ойындар) көбірек қолдана бастады; ғаламторда аз уақыт өткізе бастады.

Кибермәдениеттің қалыптасуының орташа деңгейі өзгеріссіз қалды: 1% - ға төмен қарай өзгерді (45% - дан 44% - ға дейін), бұл тәрбиеленушінің кибермәдениеті қалыптасуының жоғары деңгейіне өтуімен сипатталады. Бұл тәрбиеленушілерде ақпараттық қауіпсіздік туралы қажетті түсініктер бар, бірақ АКТ-ны білім беру ресурстарын азырақ қолдана отырып, ағартушылыққа қарағанда ойын-сауық ретінде жиі пайдаланады; уақытының көп бөлігін ғаламторда өткізеді.

Кибермәдениет қалыптасуының төмен деңгейінің көрсеткіштері де өзгеріске ұшырады: 42% - дан (11 тәрбиеленуші) ақпараттық қауіпсіздік туралы минималды түсініктері бар балалар саны; АКТ-ны тек ойын-сауық ретінде пайдаланады; бос уақытын ғаламторда өткізетін балалар саны 31% - ға дейін төмендеді (8 тәрбиеленуші). Бұл нәтиже тәрбиеленушілер мен олардың ата-аналарының өткізілетін іс-шараларға немқұрайлы қарауымен түсіндіріледі: ата-аналар жиналыстарға қатыспады, балалар бағдарламаны іске асыру жөніндегі іс-шараларға минималды-ресми түрде қатысты.

Жалпы, тәрбиеленушілер білім беру ресурстарын, мобильді қосымшалар мен компьютерлік ойындарды сирек қолдана бастады, ғаламтор пен мобильді құрылғылардың пайдалы мүмкіндіктері туралы білді және оларды қолдануды үйренді, сонымен қатар АКТ құралдарымен жұмыс істеу кезінде денсаулық сақтау технологияларын қолданды.

Алынған мәліметтерге сәйкес, ұсынылған гипотеза расталды және жүргізілген эксперименттік жұмыс тиімді болды деген қорытынды жасауға болады.

Осылайша, «Киберкеңістік» сабақтан тыс іс-әрекеттің әзірленген және іске асырылған бағдарламасы мектеп жасына дейінгі ересек балаларға ұйымдастырылған іс-әрекетте кибермәдениетті дамытуда тиімді болып табылады.

Нәтижелер мен талқылау. Зерттеу барысында ақпараттық кеңістікте мектеп жасына дейінгі балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі отандық және шетелдік тәжірибені де

саралап көрдік. Зерттеушілердің балалар киберортасын әзірлеуге және мектеп жасына дейінгі балалардың ақпараттық мәдениетінің негіздерін қалыптастыруға қосқан үлесі баяндалады.

Ғылыми зерттеулерде Г.Т.Абитова (Болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін цифрлық білім ресурстарын пайдалана білуге дайындау) мектепке дейінгі ұйымның болашақ педагогтарын цифрлық білім беру ресурстарын пайдалануға даярлау ерекшеліктерін ашады; баланың ақпараттық мәдениетінің негіздерін қалыптастырудағы медиатехнологиялардың мүмкіндіктерін сипаттайды; (Медиатехнология мектеп жасына дейінгі баланының ақпараттық мәдениетінің негіздерін қалыптастыру құралында); «әлеуметтік-мәдени қызмет арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың ақпараттық мәдениетінің негіздерін қалыптастыру тұжырымдамасы» монографиясында мектепке дейінгі ұйымдарда дамушы ақпараттық ортаны құрудың педагогикалық шарттары келтірілген [8]. У.К.Кыякбаеваның зерттеулерінде «BAIRN – BALA ROBOTS» балалар кибер ортасы тұрақты технотронды білім беру кеңістігі ретінде ұсынылған, мектеп жасына дейінгі балалар үшін кибергигиенаның негізгі принциптері ашылған [9].

Бүгінде балалар қолда бардың бәрін сіңіріп, ақпараттық ортамен тыныстайды.

L.Parijkova егер зерттеушілер мен тәрбиешілер (және ата-аналар, әрине) қазіргі баланы түсінгісі келсе, оны және оның әдеттегі «цифрлық» өмірін зерттеу керек деп санайды [10].

Қазіргі балалар смартфондарды, планшеттерді, ноутбуктерді және басқа да электронды құрылғыларды белсенді және ерте қолдана бастайды. Ересектер балаларға ғаламторды мектеп жасына дейінгі балалардың қолдануымен байланысты тәуекелдерді білмей, онлайн-сайттарға кіруге мүмкіндік береді. Ата-аналардың балалар ғаламторды басқару стратегиялары біркелкі емес және көптеген ата-аналар болашақта балалар есейген сайын олардың ғаламтор желісіндегі қауіпсіздігін қамтамасыз ету стратегияларын өзгерту қажет деп санайды. Кейбір жағдайларда ата-аналар құрылғыға кіру үшін ата-ана құпия сөздерін, балалар көре алатын мазмұнға сүзгілерді пайдаланады. Балалардың зорлық-зомбылық пен балағат сөздерге қатысты ақпаратпен өзара әрекеттесуі көптеген ата-аналарды балалардың ғаламтордағы бейтаныс адамдармен байланысы көбірек алаңдатады. Зерттеу барысында туғаннан алты жасқа дейінгі балалар цифрлық дәуірдің белсенді азаматтары екенін, сонымен бірге ата-аналарды балалардың ақпараттық технологияларға қол жетімділігі мен пайдалануы және балалардың ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету туралы хабардар етуде айтарлықтай олқылықтар бар екенін атап өткіміз келеді.

Ересектер өз тарапынан бақылаусыз балалар алаяқтардың айла-амалдарына оңай түсіп, олардың құрбаны бола алатындығын түсінуі керек. Г.В.Солдатова, О.И.Теславскаяның зерттеулеріне сәйкес, мектеп жасына дейінгі балалардың ата-аналары 70% жағдайда балалары ғаламторды пайдаланған кезде жақын жерде болу стратегиясын таңдайды, 5-6 жастағы әрбір екінші баланың (46%) онлайн тәуекелдерге тап болу тәжірибесі бар [11]. Бұл нәтижелер ата-аналар баласының ақпараттық-коммуникациялық кеңістікте не істейтінін, қандай сайттарға кіретінін, қандай ойындар ойнайтынын, кіммен сөйлесетінін әрдайым біле бермейді деп айтуға мүмкіндік береді. Ата-аналар балалардың ақпараттық-коммуникациялық технологияларға деген көзқарасын ересектер қалыптастыратынын түсінуі керек. Осыған байланысты, ата-аналарға, ең алдымен, балалардың ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін толық жауапкершілік жүктеледі: білім беру бағдарламаларын дұрыс таңдау, баланың желідегі байланысын бақылау, компьютерлік ойындарды таңдау және т.б.

И.А.Писаренко мен Л.И.Зайченконың зерттеуіне сәйкес, ата-аналар «Мектепке дейінгі балалық шақты баланың цифрлық ортаға ену кезеңі ретінде қарастырады, демек, балалармен де, білім беру мазмұнымен де жұмыс істеудің объективті мақсаты бар» [12].

R.Fojtik [13], B.Kaloferoва [14] мектеп жасына дейінгі баланың цифрлық құзыреттілігін қалыптастырудың заманауи ерекшеліктерін талдай отырып, технологиялық құралдарды пайдалану кезінде қауіпсіздік пен проблемаларды шеше білу қазіргі мектеп жасына дейінгі

баланың цифрлық құзыреттілігінің негізгі компоненттерінің бірі болып табылатынын атап өтті. Авторлар мультимедиялық интерактивті ортада балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуде ата-аналар мен тәрбиешілердің бірлескен жауапкершілігі мен өзара қолдауының маңыздылығын атап өтеді.

Жалпы, балалардың физикалық және психологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үдерісі тек отбасының ғана емес, сонымен бірге мемлекет пен жалпы қоғамның маңызды міндеті. Мектеп жасына дейінгі балалардың психологиялық қауіпсіздігін сақтау мектепке дейінгі ұйымның жұмысында да, отбасында да міндетті болып табылады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың ақпараттық қауіпсіздігі балалардың денсаулығына, психикалық және рухани дамуына, сондай-ақ олардың адамгершілік қасиеттерінің дамуына зиян келтіру қаупінің жоқтығын білдіреді. Әдебиеттерде баланың цифрлық медианы қауіпсіз пайдалануының бірқатар көрсеткіштері сипатталған. Олар ата-аналарды бақылаудың және бағдарлаудың балама тәсілдерін ұсынады, мысалы: балалардың мінездемесі, эмоционалдылықтың көрінісі, диалог, ата-аналардың мониторингі және бақылауы, шектеулер мен мүмкіндіктерге назар аудару. Олар баланың жетілуі мен көрегендігін ынталандыратын диалогтық үдеріспен сипатталады [15, 16, 17].

Ата-аналар мен педагог-тәрбиешілердің балалардың ақпараттық қауіпсіздігін күнделікті түсінуін зерттеуде И.Б.Бовина, Н.В.Дворянчиков, С.В.Будыкин «Ата-аналар тобында қауіп ұғымдармен ұсынылған: ғаламтор, құрдастарымен қарым-қатынас, телевизиялық фильмдер мен хабарлар, порнография және жарнама, ал олардың түсінуіндегі қауіп-қатерге қарсы тұру, ең алдымен, баланың ғаламторды пайдалануын және мінез-құлқын бақылауды, ғаламторға қол жеткізуді шектеуді, бағдарламаларды көруге және компьютерді пайдалануға тыйым салуды, жеке ақпаратты қорғау, ақпаратты жасына қарай градациялау, баламен ақпаратты талқылау, ата-аналардың жауапкершілігі», - деген тұжырым жасайды [18].

S.Livingstone сонымен қатар ата-аналардың балалардың медиа технологияларға қол жетімділігін басқару және пайдалану стратегияларына назар аудара отырып, отбасындағы БАҚ ақпаратымен өзара әрекеттесуді реттеу тәжірибесін зерттеген [19].

Ю.В.Батенова, В.И.Долгова, О.Г.Филиппова мектеп жасына дейінгі балалардың ақпараттық ортасының қауіпсіздігін қамтамасыз ету жасына сәйкес оң мазмұнға, сондай-ақ ересектерді параллель шектеу мен бақылауға бағытталған кезде мүмкін деп санайды [20].

Ұ.Қ.Қыяқбаева, А.И.Булшекбаевалардың зерттеулерінен мектеп жасына дейінгі балаларды дараландыру олардың кибермәдениетін дамытуда жеке ерекшеліктерін ескеріп, цифрлық ортада өз бетінше әрекет ету қабілетін қалыптастырады, ал әлеуметтендіру киберкеңістікте жауапты қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ықпал етеді деген тұжырым жасай алдық [21]. Екі үдеріс бірге балалардың технологиялық ортаға сәтті бейімделуін қамтамасыз етеді.

Қорытынды. Зерттеу барысында мектеп жасына дейінгі ересек балаларды оқыту мен тәрбиелеу қызметінде кибермәдениетті дамыту мәселесінің өзектілігі дәлелденді. Зерттеудің басында ұсынылған гипотеза расталды, қойылған міндеттер шешілді, Зерттеудің мақсаты орындалды. Алынған нәтижелер төмендегідей тұжырымдарды жасауға негіз болды:

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау нәтижесі көрсеткендей, кибермәдениет жаңа шындыққа байланысты білім берудегі ең көп зерттелген мәселелердің бірі.

Мектепке дейінгі ұйымдарда ұйымдастырылған іс-әрекеттен тыс іс-шаралар оның мазмұнының икемділігі мен тәрбиелік міндеттерінің алуан түрлілігіне байланысты мектеп жасына дейінгі ересек балаларға білім беру іс-әрекетінде кибермәдениетті қалыптастыруға бағытталған бағдарламаларды іске асырудың ең оңтайлы баламасы болып табылады;

Диагностикалық әдістер таңдалып, бейімделді, олардың көмегімен әзірленген және іске асырылған бағдарламаның тиімділігі расталуы немесе жоққа шығарылуы керек болатын. Сондай-ақ, мектеп жасына дейінгі ересек балаларда кибермәдениеттің толық дамуына жауап беретін критерийлер (когнитивті, эмоционалды, белсенділік) және олардың көрсеткіштері

(АКТ-ны қолдануға қатысты көзқарастар, мектеп жасына дейінгі ересек балаларының қызығушылығы және АКТ-ға қатынасы, дәрежесі АКТ қолдану). Әрі қарай бастапқы диагностика нәтижесінде бақылау және эксперименттік топтар анықталды;

Мектеп жасына дейінгі ересек балалардың білім беру іс-әрекетінде кибермәдениетті дамыту мақсатында «Киберкеңістік» ұйымдастырылған іс-әрекеттен тыс іс-шаралар бағдарламасы әзірленіп, іске асырылды.

«Ақпараттық кеңістік», «Телефон және ғаламтор» сияқты аспектілер әр баланың заманауи құрылғының мүмкіндіктерін ашып, оларды өздеріне пайдалы және зиянсыз қолдана алатындай етіп әр аспект бөлек пысықталды.

Қайта жүргізілген диагностикалық зерттеудің нәтижелері «Киберкеңістік» ұйымдастырылған іс-әрекеттен тыс жұмыстың әзірленген және іске асырылған бағдарламаның тиімділігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік берді, өйткені эксперименттік топ оң динамиканы көрсетті.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бородина В.Н. Роль онлайн-игр в возникновении кибербуллинга // *Мир науки, культуры, образования*. 2022. № 1 (92). С. 9-11.

2. Полянина А.К. Гиперсетевая модель медиакоммуникации: новые качества рисков для детской аудитории // *Коммуникология*. 2021. Т. 9, № 4. С. 148-159.

3. Ожиганова М.И., Костюков А.Д. Информационная безопасность детей. Опыт работы кафедры информационной безопасности // *Гуманитарно-педагогическое образование*. 2019. Т. 5, № 1. С. 27-31.

4. ҚР Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы №249 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249>

5. Ивакина И.О. О педагогических условиях развития интеллектуальной активности дошкольников в компьютерных играх // *Дошкольное воспитание*. 1995. № 12. С. 28-30.

6. Лао Х. Руководство по информационной грамотности для образования на протяжении всей жизни. Москва: МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2006. 45 с.

7. Michail Giannakos, Panos Markopoulos, Juan Pablo Hourcade, Alissa N. Antle. 'Lots done, more to do': The current state of interaction design and children research and future directions. *International Journal of Child-Computer Interaction* Volume 33, September 2022, 100469. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2212868922000125>

8. Абитова Г.Т. Болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін цифрлық білім ресурстарын пайдалана білуге дайындау // *Қазақстанның ғылымы мен өмірі*. 2020 ж. №12/4 (150) 83-87 б.

9. Кыякбаева У.К. Детская киберсреда «BAIRN – BALA ROBOTS» как устойчивое технотронное образовательное пространство. *Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Педагогические науки» №4 (68)*. - Алматы, 2020. - Б.166-173.

10. Parijkova L. Bulgarian parents' viewpoints on digital devices in child of today life. research of children's habits of digital technology usage // *Conference name: 11th International Conference on Education and New Learning Technologies, 1-3 July, 2019, Palma, Spain*. 2019. Pp. 5450- 5457. Available at: <https://library.iated.org/view/PARIJKOVA2019BUL> (accessed: 20.06.2022).

11. Солдатова Г.У., Теславская О.И. Особенности использования цифровых технологий в семьях с детьми дошкольного и младшего школьного возраста // *Национальный психологический журнал*. 2019. № 4 (36). С. 12-27.

12. Писаренко И.А., Заиченко Л.И. Родители как субъекты исследования развития цифровых навыков у детей // *Интеракция. Интервью. Интерпретация*. 2021. Т. 13, № 2. С. 54-80.

13. Fojtik R. Can contemporary children exist without digital technologies? // *Conference name: 11th annual International Conference of Education, Research and Innovation, 12-14 November, 2018, Seville, Spain*. 2018. Pp. 7925-7932. Available at: <https://library.iated.org/view/FOJTIK2018CAN> (accessed: 20.06.2022).

14. Kaloferova B. The preschool child's digital competence // *Conference name: 13th annual International Conference of Education, Research and Innovation, 9-10 November, 2020, Online Conference*. 2020. Pp.8972-8977.

15. Champaoski E., Quandt V. Indicators for prevention, safety and guidance to parents for the safe use of children's digital media // *12th annual International Conference of Education, Research and Innovation, 11-13 November, 2019, Seville, Spain*. 2019. Pp. 7160-7168. Available at: <https://library.iated.org/view/CHAMPAOSKI2019IND> (accessed: 20.06.2022).

16. Krašna M., Bratina T., Bedrac B. Digital competences in education – digital security // *5th International Technology, Education and Development Conference 7-9 March, 2011, Valencia, Spain*. 2011. Pp. 1634-1641. Available at: <https://library.iated.org/view/KRASNA2011DIG> (accessed: 20.06.2022).

17. Lev Y. Bar, Elias N. Digital Parenting: Media Uses in Parenting Routines during the First Two Years of Life // *Studies in Media and Communication*. 2020. Vol. 8, no. 2. Pp. 41-48. Available at: <https://redfame.com/journal/index.php/smc/article/view/5050> (accessed: 20.06.2022).

18. Бовина И.Б., Дворянчиков Н.В., Будыкин С.В. Информационная безопасность детей в обыденном понимании родителей и учителей // *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Психология и педагогика*. 2016. № 1. С. 77-86.

19. Livingstone S., Marsh J., Plowman L., Ottovordemgentschenfelde S., Fletcher-Watson B. Young children (0-8) and digital technology: a qualitative exploratory study – national report – UK (2014) Young children (0–8) and digital technology: a qualitative exploratory study – national report – UK. Joint Research Centre, European Commission, Luxembourg, 2015. P. 55. Available at: <http://eprints.lse.ac.uk/60799/> (accessed: 20.06.2022).

20. Батенова Ю.В., Емельянова И.Е., Иванова И.Ю., Филиппова О.Г., Чумичева Р.М. Информационная грамотность детей дошкольного возраста: сущность, специфика, опыт. Челябинск: Закрытое акционерное общество «Издательство «Титул», 2019. 192 с.

21. Қыяқбаева Ұ.Қ., Булшекбаева А.И., Каримова Р.Е. Мектеп жасына дейінгі балаларды дараландыру мен әлеуметтендіру. *Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «педагогические науки» №2 (66), 2020. Б.318-230.*

References:

1. Borodina V.N. Rol` onlajn-igr v voznikovenii kiberbullinga // *Mir nauki, kul`tury`, obrazovaniya*. 2022. # 1 (92). S. 9-11.

2. Polyamina A.K. Gipersetevaya model` mediakommunikaczii: novy`e kachestva riskov dlya detskoj auditorii // *Kommunikologiya*. 2021. T. 9, # 4. S. 148-159.

3. Ozhiganova M.I., Kostyukov A.D. Informaczionnaya bezopasnost` detej. Opy`t raboty` kafedry` informaczionnoj bezopasnosti // *Gumanitarno-pedagogicheskoe obrazovanie*. 2019. T. 5, # 1. S. 27-31.

4. QR Ükimetiniñ 2023 jylǵy 28 nauryzdaǵy №249 qaulysymen bekitilgen Qazaqstan Respublikasynda mektepke deiingi, orta, tehnikalyq jáne käsiptik bilim berudi damytudyñ 2023–2029 jylдарǵa arnalǵan tuijrymdamasy. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249>

5. Ivakina I.O. O pedagogicheskikh usloviyakh razvitiya intellektual`noj aktivnosti doshkol`nikov v komp`yuterny`kh igrahk // *Doshkol`noe vospitanie*. 1995. # 12. S. 28-30.

6. Lao Kh. Rukovodstvo po informaczionnoj gramotnosti dlya obrazovaniya na protyazhenii vsej zhizni. Moskva: MOO VPP YuNESKO «Informaczija dlya vsekh», 2006. 45 s.

7. Michail Giannakos, Panos Markopoulos, Juan Pablo Hourcade , Alissa N. Antle. ‘Lots done, more to do’: The current state of interaction design and children research and future directions. *International Journal of Child-Computer Interaction* Volume 33, September 2022, 100469. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2212868922000125>

8. Abitova G.T. Bolaşaq mektepke deiingi üiym pedagogterin sifrlıyq bilim resurstaryn paidalana biluge daiyndau// *Qazaqstannyñ ǵylymy men ömiri*. 2020 j. №12/4 (150) 83-87 b.

9. Kyyakbaeva U.K. Detskaya kibersreda «BAIRN – BALA ROBOTS» kak ustojchivoe tekhnotronnoe obrazovatel`noe prostranstvo. *Vestnik KazNPU im. Abaya. Seriya «Pedagogicheskie nauki» #4 (68). -Almaty`, 2020. -B.166-173.*

10. Parijkova L. Bulgarian parents` viewpoints on digital devices in child of today life. research of children`s habits of digital technology usage // *Conference name: 11th International Conference on Education and New Learning Technologies, 1-3 July, 2019, Palma, Spain. 2019. Pp. 5450- 5457. Available at: https://library.iated.org/view/PARIJKOVA2019BUL* (accessed: 20.06.2022).

11. Soldatova G.U., Teslavskaya O.I. Osobennosti ispol`zovaniya czifrovyy`kh tekhnologij v sem`yakh s det`mi doshkol`nogo i mladshego shkol`nogo vozrasta // *Naczional`ny`j psikhologicheskij zhurnal*. 2019. # 4 (36). S. 12-27.

12. Pisarenko I.A., Zaichenko L.I. Roditeli kak sub`ekty` issledovaniya razvitiya czifrovyy`kh navy`kov u detej // *Interaczija. Interv`yu. Interpretaczija*. 2021. T. 13, # 2. S. 54-80.

13. Fojtik R. Can contemporary children exist without digital technologies? // *Conference name: 11th annual International Conference of Education, Research and Innovation, 12-14 November, 2018, Seville, Spain. 2018. Pp. 7925-7932. Available at: https://library.iated.org/view/FOJTIK2018CAN* (accessed: 20.06.2022).

14. Kaloferova B. The preschool child`s digital competence // *Conference name: 13th annual International Conference of Education, Research and Innovation, 9-10 November, 2020, Online Conference. 2020. Pp. 8972-8977.*

15. Champaoski E., Quandt V. Indicators for prevention, safety and guidance to parents for the safe use of children's digital media // *12th annual International Conference of Education, Research and Innovation, 11-13 November, 2019. Seville, Spain. 2019. Pp. 7160-7168. Available at: https://library.iated.org/view/CHAMPAOSKI2019IND* (accessed: 20.06.2022).

16. Kraşna M., Bratina T., Bedrac B. Digital competences in education – digital security // *5th International Technology, Education and Development Conference 7-9 March, 2011, Valencia, Spain. 2011. Pp. 1634-1641. Available at: https://library.iated.org/view/KRASNA2011DIG* (accessed: 20.06.2022).

17. Lev Y. Bar, Elias N. Digital Parenting: Media Uses in Parenting Routines during the First Two Years of Life // *Studies in Media and Communication*. 2020. Vol. 8, no. 2. Pp. 41-48. Available at: <https://redfame.com/journal/index.php/smc/article/view/5050> (accessed: 20.06.2022).

18. Bovina I. B., Dvoryanchikov N. V., Budy`kin S. V. Informacionnaya bezopasnost` detej v oby`dennoe ponimanie roditelej i uchitelej // *Vestnik Rossijskogo universiteta družby` narodov. Seriya: Psikhologiya i pedagogika*. 2016. # 1. S. 77-86.

19. Livingstone S., Marsh J., Plowman L., Ottovordemgentschenfelde S., Fletcher-Watson B. Young children (0-8) and digital technology: a qualitative exploratory study – national report – UK (2014) Young children (0–8) and digital technology: a qualitative exploratory study – national report – UK. Joint Research Centre, European Commission, Luxembourg, 2015. P. 55. Available at: <http://eprints.lse.ac.uk/60799/> (accessed: 20.06.2022).

20. Batenova Yu. V., Emel`yanova I. E., Ivanova I. Yu., Filippova O. G., Chumicheva R. M. Informacionnaya gramotnost` detej doshkol`nogo vozrasta: sushhnost`, speczifika, opy`t. Chelyabinsk: Zakry`toe akcionerное obshhestvo «Izdatel`stvo «Titul», 2019. 192 s.

21. Kiyakbayeva U.K., Bulshkebayeva A.I., Karimova R.E. Individualization and Socialization of Preschool Children. *Bulletin of KazNPU named after Abai. Series "Pedagogical Sciences"** No. 2 (66), 2020, pp. 318-230.

MPHTH 14.35.01

<https://doi.org/10.51889/2959-5762.2024.84.4.035>

Sarsekulova D., ^{1*} Baimukhanbetov B., ² Makhmetova B., ³ Kozhamkulova N. ³

¹Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

²Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan

³Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

DIAGNOSTICS OF THE FORMATION OF THE SPEECH CULTURE OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN THROUGH EDUCATIONAL DIALOGUE

Abstract

This article presents the theoretical aspects of the formation of speech culture of younger schoolchildren through educational dialogue and the content of diagnostic work to determine the initial level of formation of speech culture of younger schoolchildren. The content of the concepts of «dialogue», «educational dialogue», «culture of speech» is analyzed from a philosophical, psychological and pedagogical point of view. The philosophical meaning expresses the communication of talking people, the order of understanding and internal culture, and the psychological meaning is expressed in the features of planning, patience, stable emotional behavior, thinking abilities, attention, feelings, imagination, pedagogically, the student checks whether he has correctly assessed a particular phenomenon, whether he is reasoning correctly, the article analyzes in detail, does he evaluate his capabilities, does he notice in a properly constructed dialogue (the image of the hero, the situation, the time).

The empirical section analyzes the content of diagnostic works on the study of the speech culture of younger schoolchildren and the identification of their difficulties, as well as the experimental determination of the level of formation of the speech culture of 3rd grade students in elementary grades. In accordance with the goals and objectives of the diagnostic work, 122 students of the 3rd grade of primary school participated in the experimental study in experimental (62 students) and control (60 students) groups, the indicators of which were presented in the form of a table and a histogram. A statistical analysis was carried out.

Keywords: dialogue, educational dialogue, culture of speech, thinking abilities, emotionally correct attitude.